IL-KNISJA QOPTA ORTODOSSA

Fl-ewwel żmenijiet, l-Insâra, fl-Eġittu, kienu jinqdew bil-lsien Grieg fil-Liturġija tagħhom, l-aktar fil-bliet il-kbâr. Fir-rħula, imma, kienu jinqdew l-aktar bil-lsien Qopti, li kien il-lsien il-qadîm, ta' żmien il-Fargħuni. Għal hekk kellhom l-alfabet tagħhom Geroglifiku, li kien tqîl ħafna biex wieħed jaqrah. L-aqwa knisja tagħhom kienet f'Lixandra, u din għamlet ir-Rit tagħha. Meta Kostantinopli ġiegħel li l-knejjes kollha jinqdew bir-Rit Grieg, il-knisja Qopta baqgħet fit-twemmin tagħha monofisita, jiġifieri li f'Ġesù kien hemm natura waħda, imħallta f'Divîna u Umâna, m'hux żewġ naturi, magħżulin minn xulxin, kif kienet tgħallem il-knisja Universâli. Dan kien fis-Seklu Ħamsa (wara l-Konċilju ta' Kalċedonja, fis-sena 451). Dawn in-nies ma kenux jaqblu ma' dak li kien inqata' f'Kostantinopli, jew kif kienu jgħidulu dak iż-żmien Bisanzju, u l-knisja tagħhom baqgħet tinqeda sal-lum bir-Rit tagħha li kellha qabel. Meta fis-Seklu Sebgħa il-Għarab rebħu l-Eġittu, bil-qajl il-qajl, qalgħu barra l-lsien Qopti u daħħlu fi mkienu l-lsien Għarbi. U billi n-nies telqu u nsew il-lsien tagħhom Qopti, u tgħallmu l-Għarbi, il-knisja Qopta daħħlet il-lsien Għarbi fil-Luturġija wkoll.

IL-GĦAMLA TAL-KNISJA QOPTA.

Il-knisja Qopta tkun imqassma f'erba' taqsimiet: l-ewwel qasma huwa l-Maqdes, jew *Santwarju*, li hu mifrûd mill-bqija tal-knisja b'ħajt tal-għewwied, jew *ikonostâsis*, li fih ikun hemm xbieħât ta' Kristu u tal-Madonna u tal-qaddisîn, li jkûn imnaqqax u mżejjen bl-avorju, bil-qroll, u bil-madreperla. Minn dal-ħajt 'il ġewwa, ijkun hemm l-artâl, bit-taraġ. Quddiem dal-ħajt, ikun hemm il-qasma tal-kleru, li hija wkoll mifrûda mill-qasma tar-rġiel, b'xatba, jew *konċell*, tal-ħadîd irqîq jew tal-għewwied. Minnu 'l barra joqogħdu r-rġiel, li jkûnu wkoll mifrudîn mit-taqsîma tan-nisa, li hi l-aħħar waħda, għax warajha jkûn hemm il-bieb ta' barra tal-knisja. Qrîb il-knisja, jew fis-sagristija jkûn hemm forn żgħir, li fîh il-qassisîn jaħmu l-ħobż tal-quddiesa. L-Insâra Qoptîn jidħlu l-knisja ħafjîn, imma b'rashom mgħottija. Il-Liturġija ssir bil-lsien Qopti, imma n-nies iwieġbu, xi nħawi, bil-Qopti, imma l-aktar bil-Għarbi. Il-lbies tal-qassisîn Qoptin qisu xorta waħda bħal tal-qassisîn l-oħra tax-Xerq. Il-Qoptin għandhom tliet xorta ta' Liturġija: waħda ta' san Kirillu, li hi l-Liturġija tas-sew Qoptija, li jinħaseb li kien bdieha san Mark l-Evanġelista; din jinqdew biha żmien wieħed fis-sena: fil-ġimgħa ta' qabel Ħadd iż-Żebbuġ. It-tieni hija ta' san Girgôr Nazjanzenu, u din jinkdew biha tliet darbiet fis-sena: fil-Milied, f'Għîd il-Ħammiem (Epifanija), u f'Għîd il-Kbîr. U t-tielet hi ta' san Bażilju li jinqdew biha fil-bqija tas-sena kollha.

IS-SAGRAMENTI

1. *Il-Magħmudija.* Is-subien ikûnu mgħammda erbgħîn jum wara li jitwieldu, u l-bniet, wara tmenîn. Lis-subien, jekk ikun ijrîd missierhom (qishom kollha jkunu jrîdu), jagħmlulhom ukoll il-ħtîn, jew *ċirkonċiżjoni.* Ħadd ma jista' jgħammed għajr qassîs. Il-Magħmudija tingħata nhar ta' Ħadd qabel il-quddiesa. Il-Magħ-

mudija ssîr bit-tagħdîs, jiġifieri jgħaddsu fl-ilma t-tarbija kollha, m'hux jixhtûlha l-ilma fuq râsha biss. Wara l-Magħmudija, il-qassîs jitlob għallomm, u jirqi (jiġifieri *jiskonġra*) lit-tarbija, biex joħorġu minnha, jekk ikun hemm, xi rwieħ ħżiena. 2. *Il-Griżma*. Wara l-Magħmudija, sew tingħâta l-Griżma. Il-qassîs jagħmel il-Griżma lit-tarbija billi jidlikha biżżejt imbierek fi tletîn naħa, fosthom: fuq ix-xuftejn, fuq wiċċ idejha, fuq sidirha, fuq irkubtejha, fuq daharha, u fuq riġlejha. L-omm ma tistâx tmiss lit-tarbija qabel ma tkun midlûka kollha biż-żejt tal-Griżma. Wara dad-dlîk, id-djâknu jieħu lit-tarbija fuq l-artâl, fejn il-qassîs jidlikilha għajnejha, biex ijkunu mħârsa millmard (fl-Eġittu, fejn hemm l-aktar Qoptîn, hemm wisq mard tal-għajnejn). Wara dân tinbeda l-quddiesa, u wara l-quddiesa ssîr purċissjoni. 3. *Il-Qrar*. Min ijrîd iqerr, joqgħod għar-rkubtejh, u l-qassis jitlob għalîh u jbierku. In-niedem ijbûs riġlejn il-qassîs u jistqarr dnubietu. Drâbi l-qrâr ijsîr minn ħafna nies f'daqqa, fejn il-qassîs jaqra d-dnubiet u mîn ikollu xi dnûb minn dawk li semma l-qassîs, jistqarru, billi jâgħti daqqa fuq sidru. Daż-żmien ftît hemm nies li jqerru, billi jagħmlu bħal qassisîn, li ma jqerru qatt, għax jgħîdu li l-qrâr m'hux magħmûl għalihom. 4. It-*Tqarbîn*. Ir-raġel jitqarben bil-Ħobż u l-Inbîd, kull ħaġa għaliha, imma n-nisa bil-Ħobż, miblûl kemm-kemm fl-Inbîd. Qabel ilmewt fid-djâr, it-tqarbîn jingħâta bil-Ħobż biss. 5. Il-*Qsusija*, jew *Ordni Sagru*, jingħâta mill-Isqof biss, u jingħâta mingħajr dlîk, u bi ftit ċerimonji. L-Isqof iqiegħed idejh ittnejn fuq râs dak li jkûn, u jgħidlu: "Ilqa' fik Rûħ il-Qodos". 6. *Iż-Żwieġ*. Biex wieħed jiżżewweġ, jeħtieġ li jkollu mill-anqas erbatax-il sena, u waħda jeħtieġ li jkollha millanqas tnâx. Iż-Żwieġ ijsîr quddiem il-qassîs, billi l-għarajjes jiġu b'xemgħa mixgħula f'idhom quddiem l-artâl, u wara ħafna talb, il-qassîs iressaq ras il-għarajjes ma' xulxîn, u jgħattihom bi stâr abjad, waqt li huma jżommu id il-wieħed tal-oħra. Wara dân, il-għarûs jâgħti lill-għarûsa il-ħâtem u għotijiet oħra taddeheb, imbagħad il-qassîs iqegħdilhom klîl fuq rashom. Il-miżżewġin jistgħu jinfirdu bil-ħalla tal-Isqof tagħhom, u l-firda tingħâta għal waħda minn tliet ħwejjeġ: a), jekk wara seba' snîn, il-mara ma jkollhiex ulied; b), jekk il-mara u r-râġel ikunu ilhom seba' snin mifrudin b'rajhom; u ċ) jekk għal seba' snin il-mara u r-raġel ikunu jiġġieldu bla ma jaqtgħu.

IT-TAGĦLIM NISRANI QOPTI

Il-knisja, Kattolka Rumâna, u Griega Ortodossa, temmen u tgħallem li f'Ġesù Kristu hemm żewġ natûri magħżulîn minn xulxîn: natura ta' bin-Adam u natura t'Alla; il-Qoptîn imma jemmnu u jgħallmu li f'Ġesù Kristu hemm natûra waħda, li hija *ereżija*, maqtugħa mill-knisja Universali. Daż-żmien il-kleru Qopti jitħarreġ fi skôla għolja fil-Kajr, u hemm skôla oħra f'belt jisimha Helwân, għar-Rħieb Qoptîn. Il-Qoptîn għandhom ħafna tagħlîm li jixbaħ lit-tagħlîm Kattolku. Il-qîma tal-Qoptîn lejn il-Madonna, tisboq lil ta' kull ħadd, għax hi aqwa minn ta' kull xorta ta' Nsâra oħra tax-Xerq. Fil-Kalendarju Qopti hemm tnejn u tletin jûm bħala għejjieda lil Madonna. Il-Qoptîn ma jemmnûx li l-knisja għandha rajjes fid-dinja, jiġifieri Pâpa

imma jemmnu li r-Rajjes tagħha huwa Ġesù Kristu. Il-moħqrija tal-Misilmîn, għal żmien twîl u bi ħruxija kbîra, baxxiet wisq, u ħassret, id-drawwiet tal-Insâra Qoptîn, li fil-qedem kellhom qaddisîn kbar u xmux tal-għerf fit-tagħlim tal-knisja. Fost il-qaddisîn u għorrief kbâr tal-knisja Qopta, hemm Oriġênes, sant' Atanâsju, san Kelment ta' Lixandra, u san Kirillu.

Ħtija tal-faqar u l-injuranza li fihom jinsâbu l-Insâra Qoptîn dażżmien fl-Eġittu, għadd kbîr minnhom għedîn jaqilbu Misilmîn, għal hekk qiegħed isîr xogħol kbir fosthom, u tingħâta għajnûna kbîra lilhom, sa fejn tlaħħaq in-nefqa, mill-Franġiskani tat-Terra Santa, biex kemm jista' jkun jiġbdu minnhom u jgħaqqduhom mal-knisja Kattolka.

K.D.M.

AHBARIJIET TA' L-ART IMQADDSA

Il-Marda tal-Patri Kustodju — Ir-Rev.mu Patri Kustodju tat-Terra Santa, li mar l-Italja għal-Kapitlu Ġenerali tal-Ordni, ħassu ħażin sewwa kif kien hemm u kellhom jeħduh l-isptar għal kura. Dam l-isptar aktar minn xahar, imm aissa għadda għall-aħjar; u jekk Alla jrid, wara li jistrieħ ftit, kif wissewh it-tobba, jarġa għax-xoħglijiet tiegħu fl-Art Imqaddsa. Bħal issa qiegħed jagħmilha ta' President Kustadjali ir-Rev.du Patri Injazju Mancini, Direttur ta' Casa Nova.

Zewg Deputati Kattolki minn Gerusalmm — Wara r-rewixta li nqalgħet il-għada tal-Għid il-Kbir din is-sena, il-Majestà tiegħu r-Re Husejn tal-Ġordanja, ħall il-Parlament u wara ftit, bil-kwiet u bil-għaqal, il-poplu għażel membri ġodda. Fost il-ħamsa li kienu magħżula mid-Distrett ta' Ġerusalemm, tnejn minnhom huma Kattolki Latini: s-sur Emilju Sâfja u s-sur Mattija Marrûm.

Glieda ohra bejn il-Gordanin u l-Lhud — Ġlieda oħra, żgħira saret, fil-25 t'Awissu bejn is-suldati Ġordanîn u l-Lhud, f'Ġerusalem. Il-Ġordanîn minn fuq is-sur tal-Belt il-Qadima, u l-Lhud mill-art, tal-Belt il-Ġdida. Damu jisparaw fuq xulxin sa kemm ġiet il-Kumissjoni tal-UNO u sikktithom. Bħal ma dari, kull naħa tat il-ħtija lin-naħa l-oħra. Il-Għarab qalu li l-Lhud bdew jgħajjruhom minn fuq il-bjut, u l-Lhud qalu li l-Għarab bdew jixħtulhom il-ġebel minn fuq is-sur. Bl-isparar saret xi ftit tal-ħsara fid-djar u fl-iskola tal-Armeni, Insara, imma ma miet ħadd.

Glieda harxa bejn il-Lhud u s-Sirjani — Min-nhar il-Ħadd, 18 t'Awissu, sa nhar it-Tlieta, il-20, kien hemm ġlied aħrax bejn ir-Sirjani u l-Lhud fuq il-ħdud jew "fruntieri" tagħhom. Il-Lhud qalu li l-ġlieda bdiet għax is-Sirjani daħlulhom f'arthom u qatlulhom żewġ bdiewa li kienu sejrin lejn darhom wara x-xogħol. Sar ħafna sparar minn naħa l-waħda u l-oħra fl-art, u taqbida wkoll fl-ajru bejn il-"fighters" taż-żewġt iġnus, fuq il-Baħar ta' Tabarija. Il-Kumissjoni Mħallta tal-Armistizju tat il-ħtija lis-Sirjani, għax mit-tiftix tagħha tgħid li għarfet li huma kienu l-ħtija tal-bidu tal-ġlied.